

ПЕРШОДЖЕРЕЛО — ОЦІНКА СУЧАСНИКА

Тріумфальною ходою йде Шекспір в епоху, з країни в країну, від одного народу до іншого. І скрізь завжди він сприймається як рідний, свій, близький. Його натхненне слово вселяє віру в торжество миру, дружби і справедливості, його принадливають потаємні струни душі і серця людини всіх епох, настроюють на героїчний лад, очисають від скверни обчужальщини і дрібязковості, розкривають перед духовним зором людей світозарне царство вічно молодого сонячного краси.

Про тріумфальну ходу шекспірівського поетичного слова по сценах театрів України і розповідається в монографії І. Ваніної «Українська шекспіріана», що вийшла у видавництві «Мистецтво».

Від початку XIX століття до наших днів простежує автор сценічну історію шекспірівської драматургії на Україні. Помилково тільки в книзі стверджується, що «на Україні ім'я Шекспіра стало відомим на початку XIX ст.». Ім'я Шекспіра було відоме на Україні далеко раніше. Ще за життя Шекспіра в Києві ставилися його п'єси, про що ми знаємо хоча б із польських і французьких джерел.

Та ця, хоча й прикра, помилка автора «Української шекспіріани» не знижує цінності дослідження, яке І. Ваніна провела над подальшим розвитком сценічного втілення шекспірівської драматургії на сценах українських театрів. Особливо виділяється ґрунтовний аналіз радянського періоду в розвитку українського театру.

І. Ваніна дослідила як шляхи все більшого і глибшого входження в репертуар театрів України п'єс Шекспіра, так і сценічну майстерність роз-

криття філософських глибин творів чарівника поетичного театру майстрами української сцени. І. Ваніна показала себе не лише дослідником-істориком театрального мистецтва, але й теоретиком, що вміє проаналізувати художність сценічного образу. Це, насамперед, стосується аналізу гри Н. Ужвий, Ю. Шумського, Д. Мілютенка, О. Сердюка, Д. Антоновича, В. Добровольського, О. Кусенко.

А от в аналізі образу короля Ліра, створеного М. Крушельницьким, автор механічно пішла за деякою частиною поверхових театральних критиків. Тому й вийшло, що «у артиста не відчувалося тієї грізної і могутньої величі, яка повинна потрясати, а не просто хвилювати. Бракувало йому глибини й значимості і в сценах, де король перетворювався на викривача соціальної несправедливості сучасного йому суспільства. У виконанні Крушельницького соціальне спрямування образу заступала трагедія ображеного батька».

Все це закидали М. Крушельницькому ті критики, які звикли до шаблону, коли актор стає в «театральну» позу і декламує репродуктороподібним голосом «викривальні» монологи. У М. Крушельницького викривальна сила соціальної несправедливості була закладена в природному, справді могутньому психологізмі. Його зловісний шепіт у сценах, де король перетворювався на викривача соціальної несправедливості, яка є законом експлуататорського суспільства, увійшов у душу і серце глядача.

Якщо до цього часу короля Ліра грали як істоту «не від світу цього», як помазанника божого, то М. Крушельницький вивів на сцену звичайну людину і показав, як ця людина поводить себе, коли невідповідно до її мудрості напіляється найвищою

владою; коли вона стає людиною без владли, але гадає, що її поважають як природженого можновладця; коли вона розуміє, що, втративши владу, втратила повагу до себе; коли вона зрозуміла, що як людина — нічого не варта в світі, побудованому на вовчих законах. Крушельницький блискуче показав, що Лір стає викривачем соціальної несправедливості не в силу якихось вищих проявів свого характеру. Ні. Через звичайну трагедію ображеного батька він пізнає соціальну трагедію. А виходячи з цього, актор будував свій образ короля Ліра не в плані зовнішніх, хоча, часом, як показали великі митці світу, глибоких і значимих ефектів, а на безперервному сценічному виявленні внутрішньої сили психологічного динамізму, що химерно мінється в залежності від химерної зміни химерних обставин дійсності, породженої культом деспотизму.

Саме цим потрясав М. Крушельницький, саме в цьому було його новаторське трактування образу короля Ліра. І це повинні науковим аналізом розкрити саме ми, сучасники, які бачили безсмертну гру М. Крушельницького. І коли вже авторів книги йти за критиками, то за такими, як Й. Кисельов чи М. Базилівський, адже вони вірно виступали з цього питання.

Значно краще автор витлумачила образ Блазні, створений Д. Мілютенком. Вона правильно підкреслила, що «оригінально вірний образ Блазні артист Д. Мілютенко». Але саме тут і потрібен був отой порівняльний аналіз, який І. Ваніна вміло застосувала в окремих місцях своєї книги. А без співставлення мілютенківського Блазні з кращими образами, створеними на кращих сценах кращими митцями світу, не можна пов-

нотою показати оригінальність образу Блазні, яку явив нам талант радянського актора Д. Мілютенка. Він створив такої неповторної величності сил образ, що про нього можна і слід написати окрему монографію.

В зв'язку з цим само собою випливає питання про загальне відставання нашої театральної критики, яка часом не вміє самостійно вірно оцінити акторську гру в процесі розвитку театрального мистецтва, а цим самим активно сприяти і подальшому розвитку цього мистецтва і вихованню високих естетичних смаків глядача. Це біда критики, яка часом йде в хвості події, рівняючись на вже визнані авторитети, не вміючи сама розібратися в сучасному явищі, в поточному процесі розвитку театрального мистецтва. А оцінка ж сучасника — це першоджерело, на ньому буде ґрунтуватися аналіз дослідника. А від правильності і повноцінності першоджерела залежить якість наступних досліджень і точність оцінок.

Заслугує всього хвалення те, що І. Ваніна намагаться аналізувати постановку тієї ж іншої п'єси Шекспіра різними театрами в співставленні. Такий вдалий порівняльний аналіз дає автор, наприклад, постановки комедії «Дванадцята ніч» трьома театрами республіки. Шкода тільки, що автор мало приділяв місця аналізу гри К. Осмяловської в ролі Віоли. А образ Віоли, створений К. Осмяловською, заслуговує на всебічний і глибокий аналіз, бо Віола — Осмяловська — це одне з вищих досягнень театрального мистецтва.

Багато попрацювала автор над знаходженням нового, ще не відомого матеріалу і зуміла його вдало використати в своєму потрібному для нашої культури дослідженні.

Андрій ТРИПІЛЬСЬКИЙ.